

MAANDBLAD VAN

Oud-Utrecht

VERENIGING TOT BEOEFENING EN TOT VERSPREIDING VAN DE KENNIS
DER GESCHIEDENIS VAN DE STAD EN DE PROVINCIE UTRECHT

Redactie: H. de Jong, Aurorastraat 26, Utrecht

*Administratie: Mr. N. B. ten Bokkel Huinink, secr. der vereniging, Nieuwe Gracht 133,
Utrecht, Gironummer 575520 ten name van „Oud-Utrecht”*

DE RTIGSTE JAARGANG / NUMMER 9 / SEPTEMBER 1957

EXCURSIE NAAR WIJK BIJ DUURSTED E

Het bestuur van de vereniging Oud-Utrecht nodigt de leden met hun introduc es uit tot deelneming aan een excursie naar de stad Wijk bij Duurstede.

Deze excursie is vastgesteld op zaterdag 21 september. Vertrek met autobussen vanaf het Janskerkhof om half twee. Terug aldaar uiterlijk om zes uur.

Het is de bedoeling, dat de deelnemers na aankomst in Wijk bij Duurstede in de hervormde kerk worden ontvangen door burgemeester C. B. Kentie. Deze verklaarde zich bereid om in kort bestek iets te vertellen over de betekenis van zijn stad in verleden en heden, zulks ter inleiding van een rondgang langs enige historische gebouwen. Begonnen wordt uiteraard met de hervormde kerk. Daarna begeeft het gezelschap zich naar de restanten van het slot Duurstede. Bij goed weer kan de rondwandeling door de stad zich ook uitstrekken tot de „molen van Ruysdael”. Er zal gelegenheid tot theedrinken zijn bij het slot of elders in de stad.

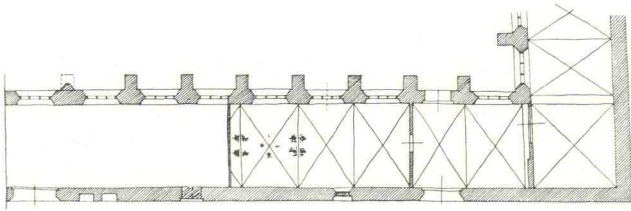
De kosten aan deze excursie verbonden, bedragen f 2,25 per persoon, fooien inbegrepen. Zij, die met eigen auto gaan, betalen f 0,50. Er kunnen maximaal negentig personen aan de excursie deelnemen, althans voor zover zij van de bussen gebruik maken.

Kaarten verkrijgbaar bij de Nederlandsche Handel Maatschappij, Janskerkhof 12, Utrecht, en wel tot en met 20 september. Desgewenst kan men de kaarten ook bestellen, namelijk door het verschuldigde bedrag over te schrijven op giro 11623 van de N.H.M. te Utrecht, waarna de kaarten worden toegezonden.

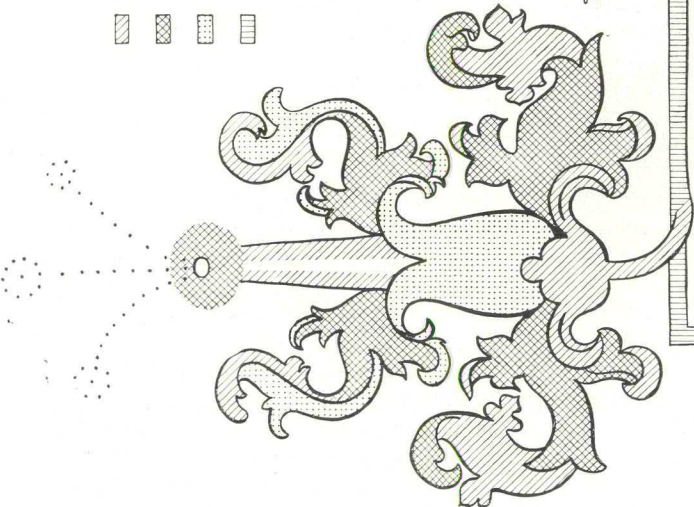
Namens het bestuur,

Ir. J. D. M. BARDET, voorzitter

Mr. N. B. TEN BOKKEL HUININK, secretaris.

- BRICK
- STUCCO
- WOOD
- IRON

GEWELFBESCHILDERING IN DE KLOOSTERGANG VAN HET CATHARIJNE CONVENT TE UTRECHT

Tijdens het restaureren van enkele traveeën van de westelijke vleugel van het Catharijneconvent kwamen bij het schoonmaken van de gewelven op verschillende plaatsen restanten van schilderingen te voorschijn. Ze stelden alle gestyleerde planten voor. Deze resten waren weliswaar zo fragmentarisch, dat ze niet zonder fantasie gecompleteerd zouden kunnen worden, maar ze konden vrijwel alle in hun geheel gespaard blijven. Men kan zich dus nog een voorstelling van de oorspronkelijke toestand maken.

Het schilderwerk bevond zich op een pleisterlaag, welke direct op de baksteen was aangebracht; men kan dus aannemen, dat het dateert uit de bouwtijd van de kloostergang (2e kwart 16e eeuw), althans weinig jonger is. Behalve de plantaardige voorstellingen in de velden zag men nog resten van rode biesjes langs de zijkanten der ribben, terwijl de fraai gebeeldhouwde kraagstenen geaccentueerd waren door zwarte contouren op het achterliggend muurvlak.

In de tot nu toe gerestaureerde gedeelten heeft men niets aangetroffen; de kans om in de nog te restaureren delen wat te vinden lijkt gering.

Op bijgaande plattegrond zijn de plaatsen aangegeven, waar de fragmenten werden gevonden. Van het steeds repeterend motief langs de gordelribben werd bovendien een reconstructie-tekening gemaakt door de verschillende vondsten met elkaar te combineren.

Ir. C. L. TEMMINCK GROLL

AMERSFOORT OF RHENEN?

In Oud-Utrecht van mei van dit jaar publiceerde ik een artikeltje over een ets van Hercules Seghers, aanwezig in het Rijks Prentenkabinet te Amsterdam, welke m.i. ten onrechte „Gezicht op Rhenen” wordt genoemd en volgens mij, en vele Amersfoorters met mij, Amersfoort uitbeeldt. Door de plaatsing in dit orgaan, hetwelk toch ook min of meer de provincie bestrijkt, hoopte ik enige reactie uit te lokken, hetzij van voor- of tegenstanders van mijn bewering. Alleen de oud-burgemeester van Amersfoort, die ten volle mijn standpunt deelt, schreef mij, dat hij mijn artikel besprak met de burgemeester van Rhenen, die als zijn mening gaf, dat de afgebeelde toren *positief niet* de Cuneratoren voorstelt.

Natuurlijk had ik ook een overdruk van mijn stukje aan het Rijks Prentenkabinet gezonden, waar thans een andere directeur in functie is, dan voor twintig jaar, toen ik mijn artikel schreef. Ik deelde hem thans ook het oordeel van Rhenens burgemeester mede. Prof. Van Regteren Altena antwoordde: „Ik kan niet ontkennen, dat de stadsprofielen bijzonder veel overeenkomst vertonen, maar dan blijft toch het verschil in de accidentatie van de voorgrond...”

Dus nog steeds geen ruitelijke erkenning, dat de benaming fout is. Ik bracht dit antwoord over aan Graaf van Randwijck, die mij als volgt antwoordt: „Ook al is de directeur een ander geworden, zo schijnt het toch aan Het Prentenkabinet moeilijk te zijn om ronduit te zeggen: Onze directie heeft zich vergist of verkeken! Daarin is geen schande, dat doen we allemaal wel eens. . . . Die accidentatie bewijst weinig of niets. Zijn Hooggeleerde heeft weinig rond gekeken in de natuur; hoe door plantengroei in korte tijd een landschap een geheel ander aanzien krijgt.

Dat gebruik van het woord ‚accidentatie’ lijkt mij. . . . wonderlijk! Want daarin ligt besloten het begrip ‚toevallig’, dus indirect ‚vatbaar voor verandering’ — en hij wil zich baseren op iets dat vaststaat om een bewijs te hebben.”

Ook het Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie volgt deze gedachtenwisseling met belangstelling. Mag ik daarom lezers van Oud-Utrecht, die een eigen oordeel over deze kwestie bezitten, uitnodigen mij hun mening kenbaar te maken?

Hoevelaken

S. W. MELCHIOR

WIJK BIJ DUURSTEDE

„Hoe oud Wijk bij Duurstede is, weet niemand”, zo begint H. Hijmans zijn in 1951 uitgekomen boekje over deze stad. Wel weet men, dat in ieder geval omstreeks het jaar 800 Dorestad een handelscentrum van betekenis was. Deze plaats verdween dank zij de Noormannen in de loop van de 9e eeuw van het toneel. En daarmee was het met de grote glorie van Wijk bij Duurstede gedaan.

De bouw van het slot Duurstede bracht in het midden van de 13e eeuw een gedeeltelijke herleving van de vroegere nederzetting teweeg. Bij de aanvang der 14e eeuw verkreeg de plaats stedelijke rechten. Weer een eeuw later vestigde bisschop David van Bourgondië zich op het kasteel, dat toen tot een vorstelijke verblijfplaats uitgroeide. In deze welstand deelde ook de stad. Maar nadat Philips van Bourgondië, laatste van de op Duurstede residerende bisschoppen was overleden (1524) nam de tweede bloeiperiode van de stad af. Zij is daarna als een stille plaats blijven voortbestaan, totdat zij bij de aanleg van het Amsterdam-Rijnkanaal weer „in het nieuws” kwam.

Inmiddels hadden zij, die zich interesseren voor oudheden en monumenten, de stad al lang ontdekt. Bij opgravingen in het midden van de 19e eeuw waren enorme hoeveelheden beenderen tevoorschijn gekomen. Zij bevestigden de berichten over de grote nederzetting in de Romeinse tijd. Nog stelliger deden dit de vondsten aan munten en gebruiksvoorwerpen, die naar boven kwamen en waardoor men in staat werd gesteld om de bloeiperiode nauwkeurig te dateren.

In de jaren 1923—1928 verichtte dr. J. H. Holwerda een wetenschappelijk bodemonderzoek ter plaatse, waar men het vroeg-middeleeuwse vicus had vermoed, namelijk op een terrein buiten de tegen-

woordige stad, terzijde van de weg naar Cothen, ten dele langs een aldaar vroeger aanwezige Rijnarm. In zijn boek „Dorestad en onze vroegste middeleeuwen” heeft dr. J. H. Holwerda de resultaten van zijn opgravingen verwerkt.

Van het Wijk bij Duurstede uit het tijdperk van de Bourgondiërs is méér overeind blijven staan. Het toen reeds aanwezige 13e eeuwse kasteel kreeg een ander aanzien. De ronde hoektoren, die thans ter bezichtiging is opengesteld, en waarin men een oudheidkundige verzameling aantreft, dateert uit de periode van David van Bourgondië. Ouder en als typisch kasteelrestant belangrijker is de donjon, de vierkante verdedigingsstoren, die als centrale sterkte in het hart van de burcht lag.

De hervormde kerk is, niettegenstaande haar onafgewerkte toestand, een belangrijk monument. De bouwtijd wordt gesteld op het laatst van de 15e eeuw, maar er zijn oudere delen. Prof. dr. E. H. ter Kuile beschrijft de kerk als een onvoltooid kruisbasiliek, waarvan het koor geheel is verdwenen en de zeer forse toren niet veel verder is gekomen dan het begin van de tweede der drie geprojecteerde gedingen. In de kerk ziet men een schilderstuk, dat de toren in beeld brengt zoals hij had moeten wezen. Het was dan een tweede Domtoren geworden. In zijn incomplete staat is de toren een karakteristiek beeld van Wijk bij Duurstede, dat op het eind der middeleeuwen in zijn bloei gestuit werd en niet tot de ontwikkeling kwam waarop men had gehoopt.

De toren neemt in Wijk bij Duurstede een dominerende plaats in. Aantrekkelijk is de situatie op de Markt, waar het stadhuis (1662) min of meer in de schaduw van de toren staat.

Van de overige gebouwen noemen wij nog de zogenaamde molen van Ruysdael, waarvan het bijzondere is, dat hij op een poort gebouwd werd. Dat deze molen niet dezelfde is als voorkomt op het beroemde schilderstuk van Ruysdael, heeft de heer Hijmans in zijn bovengenoemd boekje getracht te bewijzen.

DE J.

UTRECHT IN ROMANVORM

Een opsomming en korte omschrijving van „romans en verhalen spelende in Utrecht, stad en provincie” door mejuffrouw E. de Clercq in Jaarboekje 1933, blz. 23—27 gegeven, werd in verschillende jaargangen van het Maandblad onder de kop „Utrecht in romanvorm” voortgezet. Dat daarbij niets aan de aandacht der opvolgende redacteurs ontsnapt is, lijkt niet waarschijnlijk. Zeker is dat het geval geweest met een verhaal, waarvan een korte aanduiding de oude rubriek moge heropenen. Het recente aangenane bezoek, door leden van Oud-Utrecht in combinatie met de Utrechtse Klokkenspelvereniging op 27 juli l.l. aan de klokkengieterij van Petit en Fritsen te Aarle-Rixtel gebracht, riep het bedoelde boekske in de herinnering terug. Zoals men weet heeft de van 1660 daterende klokkengieterij de opdracht

aanvaard om het door Hemony vervaardigde carillon van de Nicolaaskerk te Utrecht met een grote basklok en enige kleinere klokken te verbeteren en aan te vullen. De deelnemers aan de excursie hebben het fantastisch schouwspel mogen zien van het gieten van de grote klok en zijn vervolgens door de leider van het bedrijf, de heer Fritsen op prettige en duidelijke wijze, aan de hand van vormen in verschillende stadia in de geheimen van het vak ingewijd.

Agnes Wijborn, *De San Salvador. Een brokje kultuurgeschiedenis uit onze gouden eeuw. Aarle-Rixtel (1951), 118 blz. Met tekeningen van H. Carlier.*

Een verhaaltje over François Hemony en zijn opdracht (1662) om de Domtoren van een nieuw beierwerk te voorzien. De klokkenist Jo Dixx komt er in voor en de blinde organist Jacob van Eyck. Hemony's papieren en berekeningen worden gestolen door een pruts-gietertje, aan wie de opdracht om de klokken te maken ontgaan heet en die wel een slechtaard moest zijn als achter- achterkleinzoon en naamgenoot van die aartsverrader Bernt Parderin, indertijd, in de „grote oorlog” tussen Maximiliaan van Oostenrijk en Utrecht (1481-1483), op de Neude gevierendeeld. Maar geen nood, ook zonder zijn papieren materiaal kan de meester een carillon vervaardigen! Er speelt een idylle doorheen tussen Anne-Margrietje, Hemony's blond dochtertje, naar wier hand een adellijk heertje uit Overijssel dingt, en de eenvoudige, edelaardige Wouter-Jan Verbeeck, naar wie haar hartje natuurlijk uitgaat; een idylle, die na enige verduistering eindigt zoals het behoort. De grote Salvatorklok heeft er haar rol in gehad en kwam daarom als titel op het lieve-en-naïeve boekje te staan. Een aantal historische onwaarschijnlijkheden en onjuistheden moet de lezer maar op de koop toe nemen.

A. J. Zoetmulder, *Storm over het Sticht, 's-Gravenhage (1957), 301 blz.*

„Met een bijzonder gevoel voor historische verhoudingen en in een boeiende, licht romantische verteltrant geeft de schrijver ons een interessant beeld van het leven en de politieke tegenstellingen in ons land in de eerst helft van de 15de eeuw, met name in het Sticht.

De dood van Frederik van Blankenheym, bisschop van Utrecht, in 1423, is de aanleiding tot een hevige strijd over zijn opvolging (het z.g. Utrechts Schisma), een strijd, die met verbittering wordt gevoerd zowel met bruto geweld als met geestelijke wapenen, banvloek en interdict.

De door de kapittels gekozen en ook door het volk gewilde Rudolf van Diepholt wordt n.l. door de Paus niet als zodanig aanvaard; de domdeken Zweder van Kuilenburg, weinig populair en sluw intrigant, weet hem bij Rome, niet echter in het Sticht, te verdringen.

Met deze beroeringen als achtergrond schildert de auteur ons tevens de lotgevallen van enkele leden van het aanzienlijke Utrechtse regentengeslacht Proys in hun tragisch verloop. Een boeiend en spannend verhaal voor de liefhebbers van een historische roman, dat zich nauw aansluit aan de geschiedkundige feiten.”

Aldus de uitgever in de aankondiging van het boek. Zowel met de samenvatting als de waardering kan men instemmen. De schrijver heeft zich in het Utrecht van de 15de eeuw en in het bijzonder in het drama van het grote schisma, dat zoveel ellende over Kerk en stad bracht, met vrucht verdiept.

Pater Mansuetus O. P. is wel gefingeerd, evenzo de als secretaris van bisschop Frederik van Blankenheym optredende Carmeliet, pater Dagobert. Me dunkt dat het invoeren van dergelijke figuren het goed recht van de romanschrijver is. De „Burgerbrug” van blz. 117 is een onjuiste, immers niets met de burgerij te maken hebbende benaming van de Borchbrug (=St. Maartensbrug over de Oudegracht tussen Zadelstraat en Servetstraat).

v. C.

ACHTERSTALLIGE AANKONDIGINGEN

Uit de stroom van publicaties in boekvorm of in tijdschriften ontsnappen meer dan eens enkele aan de aandacht van de redacteur van het Maandblad en zijn medewerkers. Uitvoerige aankondiging van alles wat verschijnt zou trouwens niet mogelijk zijn.

Ten gerieve van belangstellende lezers volgt in dit en volgende nummers de opsomming van een aantal dergelijke, niet besproken publicaties sedert ongeveer tien jaren. v.C.

I. PROVINCIE

Rinke Tolman, Plant en dier in en om Utrecht. Rotterdam 1950.

De bekende veldbioloog uit Soest vertelt onderhoudend over een aantal zwerftochten in de provincie.

J. Hudig en J. J. Duyverman, De centrale venen van Zuid-Holland en West-Utrecht. 's-Gravenhage 1950.

Verslag van een landbouwkundig onderzoek. Op grond van boringen, profiel- en monsteronderzoek worden een aantal stellingen geponereerd over de Kromme en de Oude Rijn (zouden slechts veenwateren zijn) en aangrenzende gebieden. Tegen de opvattingen van de schrijvers plaatste W. W. de Jong een aantal bedenkingen in het Geografisch Tijdschrift III, blz. 194 e.v.

S. J. Fockema Andreae, De Hollands-Utrechtse grenswijziging bij Woerden. In: Zuid-Hollandse studiën I 1950 (Uitgave van de „Historische Vereniging voor Zuid-Holland onder de zinspreuk *Vigilate Deo confidentes*”), blz. 83—94.

De in 1280 getroffen regeling is van blijvende betekenis geweest.

Dez., Studiën over waterschapsgeschiedenis. IV. Het Nedersticht. Leiden 1950, 55 blz.

Th. van Rheineck Leysius, De aardrijkskundige gegevens vervat in eene oorkonde van het jaar 1208 [Oorkondeboek van het Sticht no. 586]. In: De Nederlandsche leeuw 1950, kol. 292—296.

Van De Geer en Vermast afwijkende mening omtrent vroegere loop van Lek en Hollandse IJssel, e.d.

P. G. J. Vermast, De topografie in de oorkonde uit het jaar 1208. In: De Nederlandsche leeuw, 1951, kol. 3—10.

Verwerpt geheel en al de opvattingen van de schr. van het vorige artikel.

P. G. F. Vermast, De heeren van Goye. In: De Nederlandsche leeuw, 1949, kol. 259—313, 329—410, 419—435; 1950, kol. 165—177, 194—229, 236—251.

- I. *Het geslacht der Rijkgraven van Goye als dynasten vóór het jaar 1232.* — De heeren van Goye als graven in Isla et Lake. — De heeren van Goye als graven van Utrecht. — De verhouding van het Utrechtsch graafschap tot het burggraafschap van Utrecht, in verband met de heeren van Goye. — De graven van Goye na het eerste kwartaal der 12e eeuw. — Genealogie der rijkgraven van Goye.
- II. *De heeren van Goye (uten Goye) als ministeriales.* — In de 13de en 14de eeuw. — De moeilijkheden over de Hagesteinsche leengoederen in de 1ste helft der 14e eeuw.

- III. *De heerlijkheid Langherake en de heeren van Langherake*. — De heeren van L. in de 13de eeuw en hun heerlijkheid. — Genealogie der heeren van L. — Bastaarden uit de huizen van Goye en Langherake.

J. Fox, De heeren van Goye. In: *De Nederlandsche leeuw*, 1951, kol. 18—19.

Kleine aanvulling op de voorgaande artikelenreeksen.

W. J. Formsa, De onderwerping van Friesland, het Sticht en Gelre (1477—1528). In: *Algemene geschiedenis der Nederlanden*, dl. IV. Utr. 1952, blz. 72—96.

I. Vogelzang, De drinkwatervoorziening van Nederland voor de aanleg van de drinkwaterleidingen. Gouda (1956). Proefschrift Utrecht, 271 blz.

Ter sprake komen o.a. de Lopikerwaard, gemeenten langs de IJssel en op de alluviale gronden van zuid-oost Utrecht (85—87), het noord-westen van Utrecht en de Vechtstreek (87—90). De stad Utrecht (163—172) kreeg haar waterleiding eerst in 1883. Snelrewaard als gemeente van een bepaald type wordt afzonderlijk behandeld (213—216). Bij het hoofdstuk over de cholera is geen gebruik gemaakt van het artikel van dr. M. A. van Melle over de cholera-epidemie van 1866 in Utrecht, in *Jaarb.* 1950, 130—148.

(G. Adriaans en J. Leicher), Provinciale welstandscommissie 1929—1954. Z.pl. (1954), 30 blz.

O. Haverkamp, En Nederland lacht. Folkloristische vreugde en vreugdevolle folklore (10e deeltje: Utrecht). Naarden 1948, 71 blz.

(W. J. F.) den Uyl, Wapen en vlag van de provincie Utrecht. In: *Provinciale Almanak voor Utrecht*, 1952, blz. X—XIII.

J. W. Muller †, Stichtsche plaatsnamen, naar oorsprong en betekenis. In: *Nomina geographica neerlandica XII*, 1948, blz. 54—91.

Willekeurige keuze uit de plaatsnamen in de provincie en uit de straatnamen in de stad Utrecht. Over sommige wordt slechts een korte philologische opmerking gemaakt.

R. van Luttermvelt, De Stichtse lustwarande. Amst. 1949 (Heemschutserie). 197 blz.

Dez., Sprokkelingen betreffende de geschiedenis van de Vechtstreek. In: *Jaarb. Niftarlake* 1950, blz. 5—9.

Jan Swammerdam aan de Vecht. — Beelden van het huis Vechtestein. — Engel de Ruyter en Isaac de Moucheron aan de Vecht. — Het oordeel van een Duitscher over de Vechtstreek in 1784. — Rust aan de Vecht in de Franse tijd.

C. van Dorp Jr., Oude huisdeuren in de gouw Niftarlake (met afb.). In: *Jaarb. Niftarlake* 1947, 4—21.

ADRESVERANDERING SECRETARIS

De aandacht van de leden wordt er op gevestigd, dat mr. N. B. ten Bokkel Huinink omstreeks 15 september verhuist naar Lessinglaan 9. Zijn telefoonnummer wordt dan 34905.